

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ Ο ελευθεριακός δημοτισμός

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο ΑΝΑΡΧΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΠΟΥΚΤΣΙΝ ΜΟΙΡΑΖΕΤΑΙ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟ ΑΝΑΡΧΙΣΜΟ μια εναντίωση στο έθνος-κράτος και μια αναζήτηση ελευθεριακών εναλλακτικών, αλλά διαφέρει από τον παραδοσιακό αναρχισμό στις χειροπιαστές εναλλακτικές που ενστερνίζεται. Κατά κύριο λόγο, ο αναρχισμός στρέφεται στα μη πολιτικά πεδία της κοινωνίας –κατά περίπτωση, το εργοστάσιο, τον συνεταιρισμό, ακόμα και τον προσωπικό τρόπο ζωής– ως τόπους οικοδόμησης των εναλλακτικών του. Συνήθως, η φιλοδοξία του αναρχισμού είναι να δημιουργήσει όχι μια ελευθεριακή πολιτική, αλλά ελευθεριακούς κοινωνικούς θεσμούς. Όπως κάποτε το έθεσε ο Μάρτιν Μπούμπερ (Martin Buber), «να υποκαταστήσει στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό το Κράτος με την κοινωνία και μάλιστα με μια “αυθεντική” κοινωνία και όχι ένα συγκαλυμμένο Κράτος».¹⁰³

Αυτού του είδους ο αναρχισμός παραδοσιακά απέρριπτε την πολιτική, θεωρώντας τη συνώνυμη του ίδιου του έθνους-κράτους. Ένα μεγάλο τμήμα του παραδοσιακού αναρχισμού απορρίπτει ακόμα και τη δημοκρατία βάσης. Ο Τζορτζ Γούντκοκ πιθανώς υπερβάλλει όταν γράφει:

---

¹⁰³ Martin Buber, *Paths in Utopia*, Beacon Press, Βοστώνη 1958, σελ. 80 [*Μονοπάτια στην Ουτοπία*, Νησίδες, Θεσσαλονίκη 2000].

Καμία θεώρηση του αναρχισμού δεν απέχει περισσότερο από την αλήθεια απ' αυτή που τον αντιλαμβάνεται ως μια ακραία μορφή δημοκρατίας. Η δημοκρατία υπερασπίζεται την κυριαρχία του λαού. Ο αναρχισμός υπερασπίζεται την κυριαρχία του ατόμου.¹⁰⁴

Ο χαρακτηρισμός αυτός εξακολουθεί να ισχύει για μεγάλα κομμάτια της αναρχικής σκέψης. Αντιθέτως, ο Μπούκτσιν στρέφεται ακριβώς στην πολιτική ως το αναγκαίο πεδίο για τη δημιουργία των ελευθεριακών εναλλακτικών. Ωστόσο, για τον ίδιο η πολιτική δεν είναι η επαγγελματική δραστηριότητα όσων κατέχουν αξιώματα στο έθνος-κράτος. Αντίθετα, η πολιτική είναι η άμεση δημοκρατία, η λαϊκή αυτοδιεύθυνση της κοινότητας από ελεύθερους πολίτες – την πολιτική αυτή την ονομάζει «δημοκρατική διάσταση του αναρχισμού». Αποβλέπει στη δημιουργία ή την αναδημιουργία μιας ζωτικής δημόσιας σφαίρας βασισμένης στη συνεργασία και την κοινότητα. Αυτή η αντίληψη της πολιτικής ευδοκίμησε σε προηγούμενες ιστορικές περιόδους –ιδιαίτερα στην αρχαία Αθήνα, τις μεσαιωνικές κομμούνες, την αποικιακή Νέα Αγγλία και το επαναστατημένο Παρίσι–, αλλά στη σύγχρονη εποχή έχει διαβρωθεί ή ακόμα και συντριβεί από το έθνος-κράτος, το οποίο βρίσκεται στην υπηρεσία των κυρίαρχων ελίτ.

Ο Μπούκτσιν ονομάζει την πολιτική αυτή ελευθεριακό δημοτισμό. Υποστηρίζει ότι η πιο άμεση σφαίρα για την αυτοδιεύθυνση της κοινότητας είναι οι γειτονιές των πόλεων (ή, στις αγροτικές περιοχές, η κωμόπολη) και κατά συνέπεια προτείνει σε όσους σήμερα θέλουν να δημιουργήσουν επαναστατικούς θεσμούς να σχηματίσουν συνελεύσεις στους δήμους τους. Αυτή η μικρή και οικεία κλίμακα πολιτικής ζωής θα επέτρεπε στους ανθρώπους να γίνουν ενεργοί πολίτες και να αναδημιουργήσουν τη δημόσια σφαίρα, αποφασίζοντας δημοκρατικά για τα ζητήματα που αφορούν την κοινή ζωή τους. Η οικονομία θα «δημοτικοποιούνταν» με τη διαχείριση της οικονομικής ζωής της κοινότητας από τις λαϊκές συνελεύσεις, η ατομική ιδιοκτησία θα καταργούνταν και τα αγαθά θα διανέμονταν σύμφωνα με τις ανάγκες του καθενός. Οι τε-

---

¹⁰⁴ George Woodcock, *Anarchism: A History of Libertarian Ideas and Movements*, World Publishing Co., Κλίβελαντ και Νέα Υόρκη 1962, σελ. 33.

χνολογίες της μετασπάνης θα ελαχιστοποιούσαν τον χρόνο που οι άνθρωποι αφιερώνουν στην εργασία, κάνοντας δυνατή την ευρεία πολιτική συμμετοχή.

Για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα μεγάλης κλίμακας που αφορούν μια ευρύτερη περιοχή και ως αντίδοτο στο πρόβλημα του τοπικισμού οι εκδημοκρατισμένες λαϊκές συνελεύσεις των γειτονικών δήμων θα συνομοσπονδιοποιούνταν και θα σχημάτιζαν ευρύτερα δίκτυα. Οι συνομοσπονδίες αυτές τελικά θα συγκροτούσαν μια αντιεξουσία ενάντια στο κράτος, τις εταιρείες και την αγορά και θα διευρύνονταν εις βάρος των δυνάμεων αυτών, ερχόμενες τελικά σε σύγκρουση μαζί τους.

Ο Μπούκτσιν σκιαγραφεί το πολιτικό πρόγραμμα αυτό σε διάφορα έργα του από το 1972. Στα χρόνια που έχουν περάσει από τότε, η ανάγκη για μια χειραφετική Αριστερά που να μπορεί να αντιπαλέψει τον παγκοσμιοποιούμενο καπιταλισμό και την επικείμενη οικολογική καταστροφή είναι πιο επιτακτική από ποτέ. Ο ελευθεριακός δημοτισμός πιθανότατα αντιπροσωπεύει την εναλλακτική που αναζητούμε: ένα συγκεκριμένο επαναστατικό μονοπάτι προς μια οικολογική, ορθολογική κοινωνία. Μολονότι σε διάφορες περιοχές έχουν γίνει απόπειρες να εφαρμοστεί το πολιτικό πρόγραμμα αυτό στην πράξη, δεν υπάρχει ακόμα ένα κίνημα ολόψυχα αφοσιωμένο στην υλοποίησή του. Μένει να δούμε αν ένα τέτοιο κίνημα θα εμφανιστεί.

ΤΟ ΝΕΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ

(από το βιβλίο *From Urbanization to Cities*, 1987.

Η επανέκδοση έγινε το 1995 με εμβόλιμα τμήματα από διάφορα άλλα δοκίμια)

ΚΑΘΕ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΡΑΣΗΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΙΩΚΕΙ ΝΑ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΗΣΕΙ ΚΑΙ ΝΑ ΕΠΕΚΤΕΙΝΕΙ ΤΗΝ ΚΛΑΣΙΚΗ ΈΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ ΜΕ ΣΑΦΗΝΕΙΑ ΝΑ ΔΙΑΤΥΠΩΣΕΙ ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ, ΑΝ ΜΗ ΤΙ ΆΛΛΟ Λόγω της μεγάλης σύγχυσης που περιβάλλει τη σημασία των δύο αυτών λέξεων. [...] Πολιτική δεν σημαίνει τη διαχείριση του κράτους και οι πολίτες δεν είναι «ψηφοφόροι» ή «φορολογούμενοι». Η διαχείριση του κράτους

συνίσταται σε ενέργειες που αφορούν το κράτος: στην άσκηση του μονοπωλίου της βίας, τον πλήρη έλεγχο των ρυθμιστικών μηχανισμών της κοινωνίας μέσω νομοθετικών και αποφασιστικών οργάνων και τη διακυβέρνηση της κοινωνίας διαμέσου επαγγελματιών νομοθετών, στρατών, αστυνομικών δυνάμεων και γραφειοκρατών. Η διαχείριση του κράτους παίρνει πολιτική χροιά όταν τα αποκαλούμενα «πολιτικά κόμματα» προσπαθούν, με διάφορα παιχνίδια εξουσίας, να καταλάβουν τους θεσμούς μέσω των οποίων ασκείται η κρατική πολιτική και να τους χρησιμοποιήσουν. Αυτού του είδους η «πολιτική» δεν είναι παρά μια ανιαρή τυπική διαδικασία. Ένα «πολιτικό κόμμα» συνιστά συνήθως μια δομημένη ιεραρχία, η οποία απαρτίζεται από μέλη που υπακούν σε μια λογική «από πάνω προς τα κάτω». Πρόκειται για μια μικρογραφία του κράτους. Μάλιστα, σε κάποιες χώρες –όπως η πρώην Σοβιετική Ένωση και η ναζιστική Γερμανία– ένα κόμμα αποτελούσε το ίδιο το κράτος.

Το σοβιετικό και το ναζιστικό παράδειγμα του κόμματος ως κράτους αποτελούσε τη λογική προέκταση του κόμματος στο κράτος. Όντως, κάθε κόμμα έχει τις καταβολές του στο κράτος, όχι στους πολίτες. Το συμβατικό κόμμα προσκολλάται στο κράτος όπως ένα ρούχο στο σώμα: όσο περίτεχνο και να είναι το ρούχο και ο διάκοσμός του, ποτέ δεν αποτελεί μέρος του πολιτικού σώματος, απλώς το περιβάλλει. Το φαινόμενο αυτό δεν έχει τίποτα το αυθεντικά πολιτικό: αποσκοπεί απλώς στο να περιορίσει το πολιτικό σώμα, να το ελέγξει και να το χειραγωγήσει, αλλά όχι να εκφράσει τη βούλησή του – ή ακόμα και να του επιτρέψει να αποκτήσει βούληση. Ένα συμβατικό «πολιτικό» κόμμα σε καμία περίπτωση δεν είναι απότοκο του πολιτικού σώματος και δεν συγκροτείται από αυτό. Αφήνοντας κατά μέρος τις μεταφορές, τα «πολιτικά» κόμματα είναι αντίγραφα του κράτους όταν είναι εκτός εξουσίας και είναι συχνά συνώνυμα του κράτους όταν βρίσκονται στην εξουσία. Δημιουργούνται για να κινητοποιούν, για να διατάζουν, για να κατακτούν την εξουσία και να κυβερνούν. Ως εκ τούτου, είναι τόσο ανόργανα όσο και το ίδιο το κράτος, μια έκφυση της κοινωνίας που δεν έχει πραγματικά τις ρίζες της σε αυτή, δεν ανταποκρίνεται σε αυτή πέρα από τις ανάγκες της παράταξης, της εξουσίας και της κινητοποίησης.

Αντίθετα, η πολιτική είναι ένα οργανικό φαινόμενο. Είναι οργανικό με την πραγματική έννοια, αφού πρόκειται για τη δραστηριότητα

ενός δημόσιου σώματος –μιας κοινότητας, για παράδειγμα– ακριβώς όπως η διαδικασία ανθοφορίας είναι μια οργανική δραστηριότητα του φυτού. Όταν εκλαμβάνεται ως δραστηριότητα, η πολιτική συνεπάγεται τη λογική συζήτηση, την ισχυροποίηση του κοινού, την εφαρμογή του πρακτικού λόγου και την πραγμάτωσή του σε μια συλλογική, συμμετοχική δραστηριότητα. Πρόκειται για τη σφαίρα της κοινωνιακής ζωής που εκτείνεται πέρα από την οικογένεια και τις προσωπικές ανάγκες του ατόμου, αλλά διατηρεί ακόμα την οικειότητα, τη συμμετοχή και την αίσθηση ευθύνης που οι άνθρωποι απολαμβάνουν στα ιδιωτικά πεδία της ζωής. Μπορεί να σχηματιστούν ομάδες για να προωθήσουν συγκεκριμένες πολιτικές απόψεις και προγράμματα, αλλά τέτοιες απόψεις και προγράμματα κρίνονται τελικά με βάση την ικανότητά τους να ανταποκριθούν στις ανάγκες ενός ενεργού πολιτικού σώματος. [...]

Αντίθετα, τα πολιτικά κινήματα, με την αυθεντική τους έννοια, αναδύονται από το ίδιο το πολιτικό σώμα και, μολονότι τα προγράμματά τους διατυπώνονται από θεωρητικούς, προκύπτουν επίσης από τα βιώματα και τις παραδόσεις του ίδιου του δήμου. Τα λαϊκιστικά κινήματα που ξεπετάχτηκαν από την αγροτική Αμερική και την τσαρική Ρωσία ή τα αναρχοσυνδικαλιστικά και αγροτικά κινήματα της Ισπανίας και του Μεξικού εξέφρασαν βαθιές, αν και συχνά ασυναίσθητες, επιθυμίες και ανάγκες του δήμου. Στην καλύτερη περίπτωση, τα αυθεντικά πολιτικά κινήματα κάνουν συνειδητές τις υπόγειες προσδοκίες των δυσχεστευμένων ανθρώπων και με τον καιρό μετατρέπουν τη συνείδηση αυτή σε πολιτικές κουλτούρες που δίνουν συνοχή στις ατελείς και άμορφες δημόσιες επιθυμίες. [...]

Η άμεση στόχευση ενός ελευθεριακού δημοτιστικού προγράμματος δράσης δεν είναι να ασκήσει ξαφνικό και μαζικό έλεγχο μέσω αντιπροσώπων και γραφειοκρατικών φορέων πάνω στην υπάρχουσα οικονομία, αλλά να επανεγκαθιδρύσει μια δημόσια σφαίρα σε ευθεία αντιπαράθεση με τον κρατισμό –μια σφαίρα που να κάνει εφικτή τη μέγιστη δημοκρατία με την κυριολεκτική έννοια του όρου– και να δημιουργήσει σε εμβρυακή μορφή τους θεσμούς που μπορούν γενικότερα να δώσουν εξουσία στον λαό. Αν και αυτή η προοπτική μπορεί αρχικά να επιτευχθεί μόνο μέσα από ηθικά εξουσιοδοτημένες συνελεύσεις σε περιορισμένη κλίμακα, τουλάχιστον αυτή η μορφή λαϊκής εξουσίας μπορεί, με τον

καιρό, να επεκταθεί τοπικά και να αναπτυχθεί σε ευρύτερες περιοχές. Το γεγονός ότι το μέλλον της είναι απρόβλεπτο δεν αναιρεί το γεγονός ότι η ανάπτυξή της εξαρτάται από την ενδυνάμωση της συνείδησης του λαού και όχι από την ενδυνάμωση της κρατικής εξουσίας. Δεν γνωρίζουμε πώς αυτή η συνειδητοποίηση θα εξελιχθεί και θα συγκεκριμενοποιηθεί σε εξελιγμένους δημοκρατικούς θεσμούς· σίγουρα όμως η διαδικασία αυτή θα είναι μια πολιτική περιπέτεια.

[...] Η αποκατάσταση και ανάπτυξη της πολιτικής θα έπρεπε, πιστεύω, να έχει ως αφητηρία τον ή την πολίτη και το άμεσο περιβάλλον του ή της, πέρα από το οικογενειακό και το ιδιωτικό πεδίο της ζωής. Δεν υφίσταται πολιτική χωρίς κοινότητα. Και με τον όρο κοινότητα εννοώ μια δημοτική ένωση ανθρώπων, ισχυροποιημένη με τη δική της οικονομική δύναμη, τη δική της θεσμοθέτηση που πηγάζει από τις διαδικασίες βάσεις και τη συνομοσπονδιακή αλληλοϋποστήριξη των γειτονικών κοινοτήτων, οργανωμένων σε ένα εδαφικό δίκτυο σε τοπική και περιφερειακή κλίμακα. Τα κόμματα που δεν συμπλέκονται με τις μορφές λαϊκής οργάνωσης στηριγμένες σε διαδικασίες βάσης δεν είναι πολιτικά με την κλασική έννοια του όρου· αντίθετα, είναι γραφειοκρατικά και ασυμβίβαστα με την ενίσχυση της συμμετοχικής πολιτικής και των συμμετεχόντων πολιτών. Στην πραγματικότητα, το αληθινό πεδίο της πολιτικής ζωής είναι ο δήμος, είτε στο σύνολό του – αν έχει ανθρώπινες διαστάσεις – είτε στις διάφορες υποδιαιρέσεις του και ιδιαίτερα τη γειτονιά. [...]

Αν πάρουμε στα σοβαρά την προσήλωσή μας στη δημοκρατία, το νέο πολιτικό πρόγραμμα δράσης πρέπει απαραίτητα να είναι ένα δημοτικό πρόγραμμα δράσης. Διαφορετικά, θα εμπλακούμε με κάποιου είδους κρατική διαχείριση, με μια γραφειοκρατική δομή που είναι αποδεδειγμένα εχθρική προς μια ζωνρή δημόσια ζωή. Το ζωντανό κύτταρο που αποτελεί τη βασική μονάδα της πολιτικής ζωής είναι ο δήμος, από τον οποίο απορρέουν τα πάντα – η ιδιότητα του πολίτη, η αλληλεξάρτηση, η συνομοσπονδιοποίηση και η ελευθερία. Προκειμένου να συγκροτήσουμε οποιοδήποτε είδος πολιτικής πρέπει να ξεκινήσουμε με την πιο στοιχειώδη μορφή της: τα χωριά, τις κωμοπόλεις, τις γειτονιές και τις πόλεις όπου οι άνθρωποι συσχετίζονται στο πιο οικείο – πέρα από την ιδιωτική τους ζωή – επίπεδο πολιτικής αλληλεξάρτησης. Στο επίπεδο αυτό μπορούν να ξεκινήσουν να εξοικειώνονται με τις πο-

λιτικές διαδικασίες, οι οποίες περιλαμβάνουν πολλά περισσότερα από την πληροφόρηση και την ψηφοφορία. Στο επίπεδο αυτό, επίσης, μπορούν να υπερβούν την ιδιώτευση της οικογενειακής ζωής – μιας ζωής που σήμερα εξυμνείται για την εσωστρέφεια και την απομόνωσή της – και να δοκιμάσουν να δημιουργήσουν δημόσιους θεσμούς που να επιτρέπουν την ευρεία συμμετοχή και συνύπαρξη της κοινότητας.

Εν συντομία, μόνο μέσα από τον δήμο μπορούν οι άνθρωποι να ανασυσταθούν, να μετατραπούν από απομονωμένες μονάδες σε ένα καινοτόμο πολιτικό σώμα και να συγκροτήσουν μια υπαρξιακά ζωτική, πρωτοπλασματική θα έλεγε κανείς, ζωή που να έχει συνέχεια, θεσμική μορφή αλλά και πολιτικό περιεχόμενο. Αναφέρομαι εδώ στις οικιστικές οργανώσεις, τις συνελεύσεις γειτονιάς, τις δημοτικές συναντήσεις, τις δημοτικές συνομοσπονδίες και τα πεδία του δημόσιου λόγου που υπερβαίνουν τις περιστασιακές, μονοθεματικές διαδηλώσεις και καμπάνιες, όσο πολύτιμες και αν είναι οι τελευταίες για την αποκατάσταση των κοινωνικών αδικιών. Η διαμαρτυρία από μόνη της όμως δεν αρκεί, αφού καθορίζεται συνήθως από εκείνο που οι διαδηλωτές απορρίπτουν και όχι από τις κοινωνικές αλλαγές που θέλουν να θεσμοθετήσουν. Αν παραβλέψουμε τον δήμο ως βασική μονάδα πολιτικής και δημοκρατίας, παίζουμε σκάκι χωρίς σκακιέρα, αφού σε αυτό το δημοτικό επίπεδο θα εκτυλιχτεί τελικά το μακρόπνοο εγχείρημα της κοινωνικής ανανέωσης. [...]

Πέρα από τις ενστάσεις των κρατιστών, το πρόβλημα της αποκατάστασης των δημοτικών συνελεύσεων μοιάζει αξεπέραστο αν διατυπωθεί με αυστηρά διαρθρωτικούς και χωρικούς όρους. Είναι αδύνατο η Νέα Υόρκη και το Λονδίνο να καλέσουν «συναθροίσεις» στην περίπτωση που προσπαθήσουν να μιμηθούν την αρχαία Αθήνα, με το σχετικά μικρό σώμα πολιτών. Οι δύο αυτές πόλεις, για την ακρίβεια, δεν είναι πλέον πόλεις με την κλασική έννοια του όρου, ενώ μετά βίας χαρακτηρίζονται ως δήμοι, ακόμα και με τα πολεοδομικά πρότυπα του 19ου αιώνα. Από αυστηρά μακροσκοπική άποψη, πρόκειται για διαρκώς επεκτεινόμενες αστικές ζώνες που έλκουν εκατομμύρια ανθρώπους την ημέρα, από κοινότητες που βρίσκονται σε μεγάλη απόσταση από τα εμπορικά τους κέντρα.

Αλλά επίσης αποτελούνται από γειτονιές – δηλαδή, από μικρότερες

κοινότητες που διατηρούν σε έναν βαθμό μια κοινή ταυτότητα, η οποία απορρέει από μια κοινή πολιτιστική κληρονομιά, από κοινά οικονομικά συμφέροντα, από παρεμφερείς κοινωνικές απόψεις ή ακόμα από μια κοινή αισθητική παράδοση, όπως για παράδειγμα το Γκρίνουιτς Βίλατζ στη Νέα Υόρκη ή το Κάμντεν Τάουν στο Λονδίνο. Όσο κι αν η διαχείρισή τους από εφοδιαστική, υγειονομική και εμπορική σκοπιά απαιτεί έναν μεγάλο βαθμό συντονισμού από τους ειδικούς και τους βοηθούς τους, μπορούν ωστόσο δυνητικά να αποκεντρωθούν πολιτικά και, σε βάθος χρόνου, υλικά. Λαϊκές συνελεύσεις γειτονιών ή ακόμα και οικοδομικών τετραγώνων μπορούν να οργανωθούν ανεξάρτητα από το μέγεθος μιας πόλης, υπό τον όρο ότι θα αναγνωριστούν τα πολιτιστικά της συστατικά και θα ενισχυθεί η μοναδικότητά τους.

Ταυτόχρονα, πρέπει να τονίσω ότι οι ελευθεριακές δημοτιστικές απόψεις που εδώ προβάλλω (τις οποίες μπορούμε επίσης να ονομάσουμε κομμουναλιστικές) αποσκοπούν σε *μια μεταβαλλόμενη και μετασχηματιστική προοπτική*, σε μια νέα αντίληψη της πολιτικής και των πολιτών που να μπορεί τελικά να μετασχηματίσει τις πόλεις και τις αστικές μεγαλουπόλεις ηθικά αλλά και χωρικά, πολιτικά αλλά και οικονομικά. Όταν οι απόψεις αυτές κερδίσουν ευρεία αποδοχή, όχι μόνο θα διευρύνουν το πεδίο της εφαρμογής τους για να συμπεριλάβουν τις συνομοσπονδίες γειτονιών, αλλά και θα προαγάγουν τον στόχο της *φυσικής* αποκέντρωσης των αστικών κέντρων. Όταν οι «ψηφοφόροι» θα μετασχηματιστούν μέσα από την εκπαίδευση και την εμπειρία σε ενεργούς πολίτες, αναπόφευκτα θα τεθεί το θέμα της δημιουργίας κοινοτήτων ανθρώπινης κλίμακας ως το «επόμενο βήμα» στην κατεύθυνση μιας σταθερής και βιώσιμης μορφής ζωής στην πόλη. Θα ήταν παράλογο να προσπαθήσουμε να προβλέψουμε με κάθε λεπτομέρεια όλα τα «επόμενα βήματα» ή τον ρυθμό με τον οποίο αυτά θα συμβούν. Αρκεί να πούμε ότι η προοπτική του ελευθεριακού δημοτισμού επιδιώκει να αποτελέσει ένα διαρκώς εξελισσόμενο, δημιουργικό και ανοικοδομητικό πρόγραμμα δράσης, καθώς και μια εναλλακτική τόσο στο συγκεντρωτικό έθνος-κράτος όσο και στην οικονομία της κερδοσκοπίας, του ανταγωνισμού και της αλόγιστης οικονομικής μεγέθυνσης.

Επομένως, στην πιο απλή μορφή τους, οι απόπειρες δημιουργίας συνελεύσεων μπορούν να ξεκινήσουν με πληθυσμούς που κυμαίνονται

από μια μετρίου μεγέθους γειτονιά μέχρι μια δωδεκάδα γειτονιές ή και περισσότερες. Μπορούν να συντονίζονται από αυστηρά εξουσιοδοτημένους εκπροσώπους που θα εναλλάσσονται κυκλικά, θα είναι ανακλητοί και, πάνω απ' όλα, θα έχουν αυστηρές γραπτές οδηγίες να υποστηρίξουν ή να απορρίψουν καθένα από τα ζητήματα που θα βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη στο τοπικό συνομοσπονδιακό συμβούλιο, το οποίο θα αποτελείται από εκπροσώπους πολλών συνελεύσεων γειτονιών.

Αυτή η μορφή οργάνωσης δεν έχει τίποτα το ανιγμιακό. Υπάρχουν σημαντικά και πειστικά ιστορικά στοιχεία σχετικά με την αποτελεσματικότητα της και την επανειλημμένη εμφάνισή της σε περιόδους ταχείας κοινωνικής αλλαγής. Οι παρισινόι τομείς του 1793 είχαν κατακτήσει μια μεγάλη λειτουργική αυτοτέλεια, σε συντονισμό μεταξύ τους μέσω εκπροσώπων στην Παρισινή Κομμούνα, παρά το μεγάλο μέγεθος του Παρισιού (με πληθυσμό ανάμεσα σε επτακόσιες χιλιάδες και ένα εκατομμύριο κατοίκους) και τις ανεφοδιαστικές δυσκολίες της εποχής (όπου το άλογο ήταν το πιο γρήγορο μέσο μετακίνησης). Η αποτελεσματικότητά τους ήταν αξιοσημείωτη, όχι μόνο στην αντιμετώπιση των πολιτικών ζητημάτων σε μια «διά ζώσης» δημοκρατική δομή, αλλά και στον ανεφοδιασμό της πόλης, στην αποφυγή των τεχνητών ελλείψεων σε τρόφιμα, στην καταπολέμηση της αισχροκέρδειας, στον έλεγχο πάνω στη διατίμηση των προϊόντων και σε πολλά άλλα σύνθετα διοικητικά καθήκοντα. Ως εκ τούτου, από τη σκοπιά των ελάχιστων απαιτήσεων, καμία πόλη δεν πρέπει να θεωρείται υπερβολικά μεγάλη *για τη δημιουργία* λαϊκών συνελεύσεων και ακόμα λιγότερο οι πόλεις με ευδιάκριτες γειτονιές που μπορούν να συνδεθούν μεταξύ τους σε ολόένα ευρύτερες συνομοσπονδίες.

Η πραγματική δυσκολία είναι σε μεγάλο βαθμό διοικητική: Πώς να εξασφαλιστούν οι υλικές ανέσεις της ζωής στην πόλη, πώς να οργανωθούν περίπλοκα ανεφοδιαστικά και κυκλοφοριακά συστήματα, πώς να διατηρηθεί ένα υγιεινό περιβάλλον; Τα ζητήματα αυτά συσκοτίζονται συχνά από μια σύγχυση ανάμεσα στη διαμόρφωση της πολιτικής και την εφαρμογή της. Το γεγονός ότι μια κοινότητα αποφασίζει με συμμετοχικό τρόπο να αναλάβει μια συγκεκριμένη δράση για την αντιμετώπιση ενός τεχνικού ζητήματος δεν σημαίνει ότι όλοι οι πολίτες της είναι αναγκασμένοι να συμμετέχουν στην εφαρμογή της πολιτικής αυ-

τής. Η απόφαση να κατασκευαστεί ένας δρόμος, για παράδειγμα, δεν σημαίνει ότι όλοι πρέπει να ξέρουν να σχεδιάζουν και να κατασκευάζουν δρόμους. Αυτή είναι η δουλειά των μηχανικών, οι οποίοι μπορούν να προτείνουν εναλλακτικά σχέδια. Αυτή η πολιτική λειτουργία των ειδικών είναι πολύ σημαντική χωρίς αμφιβολία, ωστόσο η γενική συνέλευση πρέπει να έχει τη δυνατότητα να κρίνει την ορθότητά της. Ο σχεδιασμός και η κατασκευή ενός δρόμου είναι ένα αυστηρά διοικητικό καθήκον, το οποίο ωστόσο είναι πάντα ανοικτό σε δημόσιο έλεγχο.

Αν έχουν κατά νου τη διάκριση ανάμεσα στη διαμόρφωση της πολιτικής και την εφαρμογή της, οι λαϊκές συνελεύσεις και όσοι θέτουν σε εφαρμογή τις αποφάσεις τους εύκολα μπορούν να διακρίνουν τα υλικοτεχνικά προβλήματα από τα πολιτικά, τα οποία συνήθως συμπλέκονται μεταξύ τους στις συζητήσεις περί αποκεντρωτικής πολιτικής. Με μια πρώτη ματιά, το σύστημα των συνελεύσεων είναι ένα «δημοψηφισματικό» πολιτικό σύστημα: βασίζεται σε ένα «κοινωνικό συμβόλαιο» για την από κοινού λήψη αποφάσεων με τον ευρύτερο πληθυσμό και την τήρηση του νόμου της πλειοψηφίας στην αντιμετώπιση των ζητημάτων που απασχολούν έναν δήμο, μια περιφερειακή συνομοσπονδία δήμων ή ακόμα και μια εθνική οντότητα. [...]

Είναι αρκετά προφανές ότι ένας δήμος μπορεί να είναι εξίσου τοπικιστικός με μια φυλή. Αυτό ισχύει σήμερα όσο και σε οποιαδήποτε άλλη ιστορική στιγμή. Κατά συνέπεια, κάθε δημοτική κίνηση που δεν είναι συνομοσπονδιακή –δηλαδή, που δεν συμμετέχει σε ένα δίκτυο αμοιβαίων υποχρεώσεων με άλλες κωμοπόλεις και πόλεις της περιοχής της– δεν μπορεί να θεωρηθεί μια πραγματικά πολιτική οντότητα με την παραδοσιακή έννοια του όρου. Το ίδιο ισχύει και για μια γειτονιά που δεν συνεργάζεται με άλλες γειτονίες στην πόλη όπου βρίσκεται. Η συνομοσπονδιοποίηση, στηριγμένη στην από κοινού ανάληψη ευθυνών, στην πλήρη λογοδοσία των συνομοσπονδιακών εκπροσώπων απέναντι στις κοινότητές τους, στο δικαίωμα ανάκλησης και στην αυστηρή εξουσιοδότηση των εκπροσώπων, αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι μιας νέας αντίληψης της πολιτικής. Η απαίτηση που αξιώνει οι υφιστάμενες μικρές και μεγάλες πόλεις να αναπαράγουν το έθνος-κράτος σε τοπικό επίπεδο ισοδυναμεί με την αποκήρυξη οποιασδήποτε στόχευσης στην κοινωνική αλλαγή ως τέτοια. [...]

Τι είναι ο συνομοσπονδισμός, όπως διατυπώνεται στο πλαίσιο του ελευθεριακού δημοτισμού; Πώς θα λειτουργούσε σε μια ελεύθερη οικολογική κοινωνία; Πάνω απ' όλα θα ήταν ένα δίκτυο συμβουλίων, αποτελούμενων από εκπροσώπους εκλεγμένους από λαϊκές διά ζώσης συνελεύσεις των διαφόρων χωριών, κωμοπόλεων, ή ακόμα και γειτονιών των μεγαλουπόλεων. Αυτά τα συνομοσπονδιακά συμβούλια θα αποτελούσαν το μέσο διασύνδεσης των χωριών, των γειτονιών, των κωμοπόλεων και των πόλεων σε συνομοσπονδιακά δίκτυα. Έτσι, η εξουσία θα ασκούσαν από κάτω προς τα πάνω και όχι από πάνω προς τα κάτω. Στις συνομοσπονδίες η ροή της εξουσίας από κάτω προς τα πάνω θα εξασθένιζε στον βαθμό που θα επεκτεινόταν το πεδίο δράσης του ομοσπονδιακού συμβουλίου, το οποίο εδαφικά θα κυμαινόταν από το τοπικό στο περιφερειακό επίπεδο και από το περιφερειακό σε όλο και μεγαλύτερες γεωγραφικές εκτάσεις.

Τα μέλη αυτών των συνομοσπονδιακών συμβουλίων θα είχαν αυστηρή εξουσιοδότηση, θα ήταν ανακλητά και θα λογοδοτούσαν στις συνελεύσεις από τις οποίες εκλέχθηκαν για να συντονίσουν και να εφαρμόσουν τις πολιτικές που οι ίδιες οι συνελεύσεις διαμόρφωσαν. Η λειτουργία των συμβουλίων θα ήταν αμιγώς διοικητική και πρακτική, αντίθετα με τους αντιπροσώπους στα ρεπουμπλικανικά συστήματα διακυβέρνησης, οι οποίοι έχουν τη δικαιοδοσία καθορισμού της πολιτικής. Ουσιαστικά, η συνομοσπονδία θα έκανε την ίδια διάκριση ανάμεσα στη διαμόρφωση και την εφαρμογή της πολιτικής που γίνεται και σε δημοτικό επίπεδο. Η διαμόρφωση της πολιτικής θα παρέμενε αποκλειστικό δικαίωμα των λαϊκών συνελεύσεων της κοινότητας, μέσω πρακτικών συμμετοχικής δημοκρατίας. Η διοίκηση, δηλαδή ο συντονισμός και η εκτέλεση των πολιτικών που υιοθετούνται, θα ήταν ευθύνη των συνομοσπονδιακών συμβουλίων. Όπου η διαμόρφωση της πολιτικής ξεφεύγει από τον έλεγχο των ανθρώπων, γίνεται αντικείμενο σφετερισμού από τους εκπροσώπους τους, οι οποίοι γρήγορα μετατρέπονται σε γραφειοκράτες.

Ένα ζωτικό στοιχείο για την πραγμάτωση του συνομοσπονδισμού είναι η αλληλεξάρτηση των κοινοτήτων χάριν μιας αυθεντικής αμοιβαιότητας που στηρίζεται στους κοινούς πόρους, την κοινή παραγωγή και τη χάραξη κοινής πολιτικής. Μολονότι η αυτάρκεια κάθε περιοχής